

Ірина Окорокова

УКРАЇНЬСЬКЕ НЕОЯЗИЧНИЦТВО ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Аналізується зв'язок українського неоязичництва та національної ідентичності. Охарактеризовано вплив національно-культурного чинника на виникнення та поширення рідновір'я, зміну його ваги протягом років державної незалежності.
Ключові слова: національна ідентичність, неоязичництво, рідновірство.

Упродовж двадцяти років державної незалежності Україна переживає непростий процес національного відродження. Проте питання національної ідентичності її громадян не втрачає актуальності. Національна ідентичність визначається як сукупність ідей, поглядів та уявлень щодо інтересів своєї нації, засобів і шляхів забезпечення цих інтересів. Вона характеризується почуттям належності й відданості людей певній нації. Сутність цього поняття — складне переплетення вроджених і набутих рис, міфілогізованих уявлень і реальних образів. Національна ідентичність ґрунтується на певній системі рис — расових, культурних, психологічних¹.

Важливою для національного відродження є його релігійна складова. Про великий вплив релігії на національну ідентичність українців досліджувало багато науковців, зокрема, С. Томашівський², В. Шевченко³, М. Миколаїв⁴ та інші. Її невід'ємною частиною в незалежній Україні є неоязичництво (рідновірство) — сукупність новітніх релігійних рухів, спрямованих на відродження у тій чи іншій формі дохристиянських вірувань українського народу.

Питання зв'язку рідновірства та національної ідентичності торкалися як релігієзнавці — А. Колодний⁵, О. Шуба⁶, А. Накорчевський⁷, В. Шнирельман⁸ та інші, так і самі рідновіри, починаючи від перших засадничих творів і завершуючи окремими статтями неоязичницьких лідерів.

Метою пропонованої розвідки є аналіз зв'язку між неоязичництвом та національною ідентичністю в Україні та його еволюції протягом років державної незалежності.

Цей зв'язок є доволі виразним, що можна побачити, простеживши історію виникнення та розвитку неоязичництва в Україні.

Зародження й розвиток рідновірського руху прямо пов'язані із процесом українського національного відродження і культурного піднесення.

Передумовою виникнення рідновірського руху в Україні стало національне відродження кінця XVIII — початку XX століть та пов'язані з ним явища. Це, перш за все, зацікавлення дедалі ширших верств суспільства власним минулим і поява так званої ідеології романтизму в історичній науці та літературі.

Ідея самобутності постала як ідея національності, а історична окремішність народу розглядалася як надбання його минулого, глибинних, ірраціональних засад його історичного буття протягом століть. І самобутність ця шукалася саме в історичному минулому, фольклорі, традиціях тощо.

Це призводить до постання ідеї відродження предківської віри та виникнення перших неоязичницьких об'єднань у 30-х роках ХХ ст. Через складні суспільно-політичні умови рідновірський рух не мав змоги розвинутися на українських землях, проте знайшов сприятливий ґрунт у середовищі української діаспори країн заходу. Причину цього треба шукати саме у тузі представників української діаспори за Батьківщиною, національною мовою, культурою, звичаєвістю. Не випадково у РУНВірі, найпоширенішій в діаспорі рідновірській течії, українська мова та земля вважаються священними та є необхідними елементами богослужіння. Засновник РУНВіри Лев Силенко, а услід за ним і більшість неоязичників, наполягають на тому, що в кожного народу є свій шлях до Бога, власне богорозуміння, до якого треба повернутися. Відповідно, християнство трактується чужинською релігією, насильницьким шляхом впровадженою згори. Перші дві заповіді РУНВіри звучать так: "Розумій і люби Бога по-рідному. Не поклоняйся чужоземним поняттям Бога"⁹.

Із здобуттям Україною незалежності неоязичництво швидко поширюється на її теренах. Великою мірою це було зумовлене саме національно-культурним піднесенням, прагненням відродження власної культури, що серед частини інтелігенції призводить до бажання мати етнічну віру. Про це свідчить і динаміка збільшення неоязичницьких громад — її пік прийшовся на середину 90-х років ХХ ст.

Велику роль національних почуттів у поширенні рідновірського руху визнають і самі його прихильники. Так, один із засновників рідновірського руху в незалежній Україні, голова однієї з перших і колись потужної громади РУНВіри "Оріяна" Святослав Щербина відзначає, що першопочатково його організація була створена з числа представників Української консервативної республіканської партії. "Ми почали знати більше про нашу минувшину через історію, через археологію, і вийшло таким чином, що ці люди, які були в нашій політичній організації, прийшли до рідної духовності перші". І підсумовує: "...в нас у 90-х роках незоране поле було... Не було такого тижня, щоб люди не приймали посвяту до рідної віри — чи уже у дорослому віці, чи приводили своїх дітей, щоб ми дітей освятили. ... українці намагалися шукати свої витоки"¹⁰.

Рідновірами наголошується, що християнська церква не відповідає патріотичним духовним потребам: "козаки, приїжджаючи із Запорізької області, почали долучатися до рідної віри. Тому що коли ми виходили на козацькі ради, ми виходили у білих полотняних сорочках, українська ви-

шивка, українська мова, славлення української землі-матері і тому подібне. Ви добре знаєте, що якраз ми славимо свою землю, свою матір, святий Дніпро і свій рід. А люди, які ішли до християнського попа, бачачи, що там славиться земля Єрусалимська, вода іорданська, Авраам, Сара й інші, то вони думають: “А чого ми повинні молитися?”¹¹

Цю думку відстоює і Світовит Пашник, голова Руського Православного Кола: “якщо ти є націоналістом, то ти маєш бути рідновіром, бо інакше не може бути — одночасно і націоналістом, і космополітом. Це все ж таки багатьох подвинуло, і люди почали шукати витоки, де ж таки є наша прадавня віра?”¹² “І виходить таким чином, що через політичні всі події, що відбувалися в Україні на початку 90-х років, люди зрозуміли, що без рідної духовності відродити Україну неможливо”, — підсумовує С.Щербина¹³.

За словами рідновіра Д. Шупти, “тільки Рідна Православна (язичники виводять це слово від Праву — світ Богів — славити. — авт.) Віра здатна сьогодні формувати українську націю, консолідувати наш народ, підтримати всі потуги державотворення, плекаючи найглибші почуття патріотизму кожного громадянина України. Рідна Православна Віра породжує надію на перемогу національної ідеї, а надія ця пов’язана з невичерпним запасом стійкості українського суспільства, з рішучістю українців; наперекір усьому, що на них звалилося, рухатися, дотримуючись священних заповітів наших безсмертних пращурів”¹⁴.

Загалом, аналізуючи віроповчальні твори, програмні документи та окремі статті рідновірів, бачимо, що головним аргументом неоязичників є теза про необхідність повернення до власних витоків, духовності, притаманній конкретному народу, яка відповідає його ментальності, історичному досвіду, архетипам. На думку рідновірів, таке повернення має забезпечити природний розвиток нації, її успішне майбутнє.

Спробуємо також простежити зв’язок неоязичництва із питанням національної ідентичності за особливостями його регіонального поширення.

Рідновірські організації розподілені в Україні дуже неоднорідно. Так, Східний регіон, будучи найсприятливішим для поширення новітніх релігій, тривалий час вирізнявся малою кількістю неоязичницьких громад. Ми вбачаємо причину цього в більшій аморфності Сходу в плані національних пріоритетів віруючих, більшу прив’язаність населення до споріднених з проросійською та космополітичною ідеологією. Зокрема, як представників української культурної традиції у Південно-Східному регіоні себе ідентифікує 39% населення, у Західному — 84%¹⁵.

Отже, незначна присутність рідновірських громад на Сході пояснюється меншим сприйняттям у цьому регіоні українських націоналістичних гасел,

притаманних рідновірській ідеології. Це ж стосується і Криму, де на 2007 рік існувала лише одна громада.

Проте найменшого поширення неоязичництво здобуло саме у Західному регіоні України, де міцно себе почувають УГКЦ та УАПЦ — традиційні ідентифікатори.

Найвищий показник неоязичництва спостерігається на Півдні. Це обумовлюється відносно нижчою релігійністю суспільства в цьому регіоні та слабкістю позицій християнської церкви порівняно із західними областями. Також відчутним фактором значного розвитку рідновірства у Дніпропетровській та Запорізькій областях є відродження тут козацької традиції. Її репрезентують Запорізьке військо низове “Запорозька Січ”, Козацьке військо Запорізьке низове, що становить ядро Союзу козаків України “Військо Запорізьке”, громадське об’єднання “Спас”, “Школа джур”.

Водночас “Спас”, незважаючи на проголошення дотримання православного християнства, бере участь у рідновірських заходах, зокрема, святкуванні Купала. Це пояснюється тим, що патріотично-традиціоналістські ідеї спільні як для неоязичників, так і для сучасних козаків. А в умовах менш сприйнятливої до української національної ідеї суспільства Півдня цей фактор стає першочерговим, толеруючи міжконфесійні стосунки.

Патріотична спрямованість рідновірів зумовила й позитивне ставлення до них частини науковців, представників ЗМІ, пересічних громадян. Так, стаття “Інша віра” у газеті “День” супроводжується коментарем кандидата філософських наук старшого співробітника Інституту філософії О.Бучми. Він зазначає, що у рідновірському рухові “важко побачити негатив, адже в них присутні патріотизм, віра у власні можливості, спортивний розвиток”¹⁶.

О. Шуба у монографії “Релігія в етнонаціональному розвитку України” зауважує: “Звичайно, РУНВіра та інші неоязичницькі течії не тотожні з давньоукраїнським язичництвом. Однак для держави і суспільства важливим є не стільки цей факт, скільки чітка національна орієнтація його послідовників, підтримка процесу утвердження української державності, участь у національному і духовному відродженні України. Велике значення має їхня діяльність щодо повернення першоджерел вітчизняної духовності та культури, відродження не лише релігійних вірувань, а й давніх українських звичаїв, традицій, обрядів. Неоязичництво є однією з форм взаємозв’язку сучасного національного й релігійного відродження, своєрідного поєднання у свідомості патріотично налаштованої української молоді української національної ідеї з релігією”¹⁷.

А.М. Колодний у монографії “Україна в її релігійних виявах” відзначає, що “світобачення рідновірів сформоване історією і долею України. Рідновірство — (і в цьому його національна значимість) шукає той важіль, який міг

би утвердити в українців українство, який би послужив духовною основою відродження ними своєї національної державності”¹⁸.

Найкатегоричніше висловився із цього приводу А. Накорчевський: “Зв’язок між етносом і вірою для рідновірів є абсолютним — українське богорозуміння відкрите лише етнічним українцям або повністю українізованим представникам інших етносів”¹⁹.

Водночас останніми роками спостерігаємо дещо іншу тенденцію. В Україні поширюються рідновірські організації російського походження та проросійського чи слов’янофільського спрямування. Це такі об’єднання, як Схорон Єж Словен, Великий Вогонь, Коло Язичницької Традиції, таке відгалуження від рідновір’я, як інгліїзм. Поступово переорієнтовується у цей бік Родове Вогнище Рідної Православної Віри (РВ РПВ). Це підтверджує один з провідників Родового Вогнища Б. Миколаїв: “Звичайно, РВ РПВ це слов’янське духовне об’єднання, ми не поділяємо поглядів українських націоналістів”²⁰. Організації цього спрямування знаходять попит у спочатку слабоохоплених неоязичництвом областях України: в Криму, Донецькій, Луганській та ін.

Проте не слід вважати рідновірство суто політичним явищем, заснованим лише на національних переконаннях.

Важливе місце у неоязичницьких концепціях посідає екологічне питання, прагнення до єдності людини з природою, гармонії в світі. У світлі сучасної екологічної кризи ця проблема є доволі актуальною, такою, що турбує багатьох небайдужих людей — а отже, є ще одним фактором привабливості рідновірства.

Сучасні язичники підреслюють, що наші предки в дохристиянські часи відчували себе частиною природи, завдяки чому жили у здоровому середовищі та володіли особливою мудрістю. “Бо саме оспівування природи, святої землі — це вважається рідновірство”²¹, — наголошує С. Пашник.

Цьому протиставляється християнський погляд на природу як на брудне й гріховне. Як зазначає А. Щедрін, “неоязичниці об’єднання широко звертаються до “екологічного” сектора сучасної міфотворчості; тут простежується також тенденція перекласти відповідальність за кризу у відносинах “природа — суспільство” на християнство”²².

Накінець, відносна популярність неоязичництва в українському суспільстві пояснюється відповідністю окремих аспектів рідновірської ідеології потребам часу. Тут ми можемо провести паралелі із релігійним бумом у США 60-х років ХХ ст. Поширення неоязичництва там було пов’язане не з національними почуттями, що зрозуміло, враховуючи історію країни, а з пошуком альтернативного християнству світосприйняття, духовних практик, свого місця у світі, відповідей на актуальні питання.

На користь цієї тези свідчить зростання в останні роки популярності Родового Вогнища завдяки певній гнучкості, розширенню рамок віровчення та діяльності — воно в своїх ідеях та діях дедалі більше наближається до загальних рис релігій Нового Віку (New Age), розмиваючи межі конкретного віросповідання, поєднуючи в собі найрізноманітніші ідеї та практики. Зокрема, фактором привабливості Родового Вогнища стала співпраця з психологом Валерієм Синельниковим та “слов’янським центром “Ярило”. На сторінках періодичних видань РВ РПВ друкуються фрагменти праць згаданого автора, спільно ними проводяться численні тренінги, учасникам яких обіцяють оздоровлення, самовдосконалення, успіх, гармонізацію інтимних стосунків тощо під гаслом повернення до таємних знань та правильного життя предків.

Виявити, які причини переходу до неоязичництва були найважливішими та найпоширенішими, було одним із завдань проведеного автором статті у 2010-2011 рр. соціологічного опитування у формі анкетування. Респондентам пропонувалися такі варіанти відповіді на запитання “Рідна Віра для Вас — це, перш за все”: “Відродження української традиційної культури”, “Єднання з навколишнім світом й шанобливе ставлення до природи”, “Священні знання та зв’язок з Богом (Богами)”.

Аналіз отриманих таким чином даних показав, що найбільш важливим для 17% респондентів є відродження традиційної культури, єднання з природою — для 43%, суто теїстичний фактор переважає у 31% опитаних рідновірів. За національним питанням 32% опитаних визначили себе як українські націоналісти, 20% — як помірковані патріоти, 44% вважають слов’ян єдиним народом, лише 1,5% заявили про свою байдужість до цього.

Потрібно виділити відчутну відмінність у поглядах рідновірів 90-х та сьогоднішніх. Спостерігаємо зменшення ваги чинника національної ідентичності загалом, збільшення у їхньому числі частки проросійських “слов’янофілів”, а також певне розмивання віровчення окремих організацій та їхнього зв’язку із національною ідентичністю. Власне, ця тенденція відповідає загальному становищу в українському суспільстві.

Отже, неоязичництво в Україні виникло і набуло поширення на хвилі національного піднесення і великою мірою є саме виявом національної ідентичності. Розвиток рідновірського руху прямо пов’язаний з етапами та особливостями українського націотворення і культурного поступу, тому також переживає нині непростий етап становлення, що характеризується внутрішніми ідеологічними та організаційними кризами. Цей зв’язок підкреслюють і його прихильники у своїх вірознавчих творах, програмних документах, окремих статтях, про це свідчить і сама назва — “рідна віра”.

Зв'язок рідновір'я з національною ідентичністю демонструють й особливості його регіонального поширення. На півдні та сході, де слабкий чинник української релігійної ідентичності через загалом низький рівень релігійності й перевагу православ'я московського патріархату, неоязичництво частково перейняло цю функцію. Зауважимо, що помітного сприйняття у східних областях воно набуває лише із появою тут неоязичницьких організацій панслов'янської та проросійської орієнтації. Зазначені течії в останні роки набувають поширення в Україні, передусім на Сході та в Криму.

Безумовно, неоязичництво — явище складне й багатогранне й не можна зводити його лише до патріотизму. Воно має в собі також потужну екологічну, містичну складові тощо. Спостерігається також тенденція до зменшення національно-культурної складової в неоязичницьких вченнях на території України, попри те вона залишається достатньо потужною. Патріотична налаштованість рідновірів сприяє поблажливому сприйняттю їхньої діяльності представниками інших конфесій та пересічними громадянами. Вважаємо, що вона має стати толеруючим фактором у ставленні до них українців будь-якого віросповідання, об'єднавчим моментом українців різних церков.

- 1 Малий етнополітичний словник. — К., 2005. — С. 142.
- 2 Щербата М. Вплив релігії на процес формування національної ідентичності українців та особливості його відображення у працях С. Томашівського / М. Щербата // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2009. — №21. — С. 49–52.
- 3 Шевченко В. Роль релігії в ідентифікації українського народу і провідні тенденції церковно-релігійного розвитку сучасної України / В. Шевченко // Релігія та соціум. — 2008. — №1. — С. 125–128.
- 4 Миколаїв М. Релігійний фактор в концептах українського націоналізму [Електронний ресурс] / М. Миколаїв // <http://alaty.org.ua/news/53>.
- 5 Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах: Монографія / А.М. Колодний. — Львів: СПОЛОМ, 2005. — 336 с.
- 6 Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз) / О. Шуба. К: Криниця, 1999. — 324 с.
- 7 Накорчевський А. До становлення базових засад вивчення сучасного рідновірства в Україні / А. Накорчевський // Історія релігій в Україні. Праці XIII-ї міжнародної наукової конференції (Львів, 20–22 травня 2003 року). — Кн.ІІ. — Львів: Логос, 2003. — С. 181–183.
- 8 Шнирельман В.А. Русское неоязычество: квазирелигия национализма и ксенофобии [Електронний ресурс] / В.А. Шнирельман http://www.religio.ru/relisos/27_print.html.
- 9 Силенко Л. Переоцінка духовної вартості / Л. Силенко. — Львів: Самобутня Україна, 2008. — С. 86
- 10 Інтерв'ю Огорокової І.Г. з Щербиною С.В., записане 07.11.2010 р. — 58 хв. Там само.

- 11 Інтерв'ю Огорокової І.Г. з Пашником С.Д., записане 02.11.2008 р. — 52 хв.
- 12 Інтерв'ю Огорокової І.Г. з Щербиною С.В., записане 07.11.2010 р. — 58 хв.
- 13 Шупта Д. Рідна Православна Віра — як лакмус патріотизму українців / Д. Шупта // Родове Вогнище. — К.: РВ РПВ. — 2005. — №2. — С. 126–127.
- 14 Культура і мистецтво у сучасній Україні [Електронний ресурс] / <http://www.rb.com.ua/ukr/politics/analytics/2007/353.html>.
- 15 Інша віра. В Україні існує козацький спецназ, який поклоняється древнім слов'янським богам // День. — 2007. — 5 березня. — С. 8.
- 16 Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). — С. 187.
- 17 Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах. — С. 69.
- 18 Накорчевський А. До становлення базових засад вивчення сучасного рідновірства в Україні. — С. 181–183.
- 19 Позаукраїнська неоязичницька спільнота [Електронний ресурс] / <http://ogin.mybb3.net/viewtopic.php?t=888>.
- 20 Інтерв'ю Огорокової І.Г. з Пашником С.Д., записане 02.11.2008 р. — 52 хв.
- 21 Щедрін А. “Вторинний” міф у контексті доктринальних засад нетрадиційних релігій та окультно-містичних груп: еволюція відносин у культурі постмодерну / А.Щедрін // Українське релігієзнавство. — 2006. — №2. — С. 15.

SUMMARY

Irina Okorokova

UKRAINIAN NEW-PAGANISM AND NATIONAL IDENTITY

The article analyzes the connection between the neopaganism and the ukrainian national identity. The author describes the impact of the ethnic and cultural factors which influence on the emergence and spread native religion, changing its influence over the years of national independence.

Григорій Хоружий

КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті йдеться про виклики глобалізації та актуальні проблеми сучасного світу, які розглядаються в основоположних документах Католицької церкви — матеріалах II Ватиканського собору, Компендіумі соціальної доктрини Церкви та енцикліках Папи Римського Бенедикта XVI.

Ключові слова: глобалізація, Католицька церква, процес.